

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ТРОХИМЕНКО ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 94(430):316.347“19/20“

**ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ НІМЦІВ В КОНТЕКСТІ
МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ
СТОЛІТТЯ**

Спеціальність 07.00.05 – етнологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі етнології та краєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, доцент
КАЗАКЕВИЧ ГЕННАДІЙ МИХАЙЛОВИЧ,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри історії мистецтв.

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
КАЛАКУРА ОЛЕГ ЯРОСЛАВОВИЧ,
Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України,
провідний науковий співробітник відділу
національних меншин;

кандидат історичних наук
ЛОМАКА ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ,
Кіровоградський медичний коледж
ім. Є.Й. Мухіна,
завідувач відділення загальноосвітньої підготовки.

Захист відбудеться «27» березня 2017 р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.01 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 349).

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий « 21 » лютого 2017 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради
кандидат історичних наук

А.Л. Пількевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Упродовж другої половини ХХ століття німецька політична нація зазнала впливу багатьох чинників, які трансформували етнонаціональну ідентичність, а саме: денацифікація, примусове роз'єднання Німеччини, повоєнна відбудова, насадження комунізму в НДР, реінтеграція та ін. До цього також варто зарахувати й курс на побудову мультикультурного толерантного суспільства задля успішної інтеграції мігрантів, яких у великій кількості потребувала німецька економіка в роки повоєнної відбудови. Однак це призвело до утворення закритих груп мігрантів – «паралельних суспільств», – які відмовляються інтегруватися й часто вороже налаштовані до корінних жителів. При цьому, самі німці, виховані на засадах мультикультурної толерантності і страху перед нацизмом, схильні ігнорувати або замовчувати суспільні проблеми, що мають етнічне підґрунтя.

У наші дні в Німеччині відбуваються складні процеси міжетнічної взаємодії, що мають резонанс у багатьох країнах Європи і світу. Першочергово, йдеться про міграційну кризу в Європі, яка почала набирати обертів у результаті низки військових конфліктів на Близькому Сході, що відбулися після 2010 року. Як наслідок – до Німеччини як європейської країни із сприятливим соціальним законодавством спрямувався великий потік мігрантів з ісламських країн. Водночас, у цій країні вже існує значний прошарок іноземних переселенців та їхніх нащадків, суттєва частина яких за тривалий час не спромоглася інтегруватися до німецького суспільства. Відтак, описана вище міграційна криза може тільки ускладнити вже існуюче непросте етнодемографічне становище в Німеччині.

Дослідження сучасної етнонаціональної ідентичності німців у контексті міграційних процесів дозволить окреслити ті небезпеки, що виникають у результаті реалізації невдалої і недалекоглядної етнічної політики, що була спрямована на перебудову етнонаціональної сутності населення Німеччини. Враховуючи євроінтеграційні устремління України, дослідження етнонаціональної ідентичності німців у контексті міграційних процесів дозволить поглибити розуміння тих етнополітичних проблем, що є актуальними для країн Європейського союзу і які наша держава буде змушена розділити, ставши в майбутньому членом цієї організації.

Подібні проблеми піднімалися в працях Г. Баузінгера, У. Вікєрта, М. Гральхера, І. Гьотц, С. Погорельської, Т. Сарацина, В. Тимченка, Ю.Г. Шоепса та інших дослідників. В той же час, ця тематика продовжує потребувати глибшого дослідження з огляду на її актуальність для етнології і важливість для етнополітичної практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках наукової тематики історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Україна в загальноєвропейських історичних процесах: пошуки цивілізаційного вибору» (державний реєстраційний номер 16БФ046-01) та пов'язана із науковими дослідженнями кафедри етнології та краєзнавства історичного факультету. Тематика

дисертації відповідає дослідницьким напрямкам «питання національної та етнічної ідентифікації», «процеси етнокультурної взаємодії», «процеси етнокультурної адаптації», «етнодемографічні процеси і проблеми», «сучасні етнічні процеси», «міжетнічна конфліктологія» паспорту спеціальності 07.00.05 – етнологія.

Мета дослідження полягає у визначенні впливу міграційних та глобалізаційних процесів на етнонаціональну ідентичність сучасних німців, за умов побудови мультикультурного суспільства і подолання наслідків розколу Німеччини та демографічних проблем.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних наукових завдань:

- з'ясувати стан наукової розробки теми та проаналізувати джерельну базу дослідження;
- уточнити визначення поняття «етнонаціональна ідентичність»;
- дослідити особливості розвитку німецького етносу у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.;
- проаналізувати етнодемографічну структуру населення та виявити сучасні проблеми етнодемографічного розвитку Німеччини;
- розкрити спосіб інтерпретації німцями повоєнного роз'єднання Німеччини та її об'єднання в 1990 році;
- охарактеризувати вплив сучасних міграційних процесів на суспільну свідомість німців;
- визначити ставлення німців до теорії та практики мультикультуралізму;
- розглянути історичну пам'ять німців як складову етнонаціональної свідомості;
- висвітлити сучасну міграційну кризу та окреслити проблему поширення правих настроїв у німецькому суспільстві.

Об'єктом дослідження є сучасна німецька політична нація як етнополітична спільнота, члени якої є носіями німецького громадянства, однак не обов'язково – носіями німецької етнічної ідентичності.

Предметом дослідження є етнонаціональна ідентичність німців в умовах сучасних глобалізаційних та міграційних процесів.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1945 по 2016 рр. Нижня межа обумовлена появою тих факторів, під впливом яких німці віднаходили своє місце на повоєнному просторі та формувалася сучасна німецька етнонаціональна ідентичність. Це – денацифікація, пацифікація, повоєнна відбудова, іноземна окупація, роз'єднання Німеччини, реінтеграція та ін. Верхня межа визначена завершенням польового дослідження автора в Німеччині до моменту закінчення цієї роботи у травні 2016 року.

Географічні межі дослідження обумовлені об'єктом та поставленими завданнями. Вони охоплюють територію Німеччини в її сучасних адміністративних кордонах.

Теоретико-методологічна база дослідження. Сучасна етнонаціональна ідентичність німців розглядається в дисертації як сукупність окремих компонентів, що органічно об'єднані в одне ціле. Разом з тим, кожна її складова формувалася протягом тривалого часу під впливом конкретних історичних обставин. Тому

дослідження етнонаціональної ідентичності німців проводилося із дотриманням принципів системності та історизму.

Поруч із загальнонауковими методами структурного аналізу, синтезу, індукції та дедукції використовувалися і спеціальні методи історії та етнології. Розвиток німецького етносу протягом ХХ – початку ХХІ століть досліджувався із застосуванням історико-генетичного, історико-типологічного методів та синхронного аналізу.

Джерельна база дослідження формувалася за допомогою такого спеціального методу етнології як польове дослідження із використанням методів включеного спостереження (емпатії) та усного опитування – інтерв'ю, що є одним із основних способів отримання етнографічних даних у польових умовах. Відкрите інтерв'ю, окрім заздалегідь підготовленого питальника, вимагало і спрямування розмови з респондентами в потрібне русло. Отримані в результаті опитування дані оброблялися в тому числі й за допомогою статистичних методів, що знайшло своє відображення у спеціально складених таблицях-додатках.

Виконання поставлених у дисертації завдань вимагало міждисциплінарного підходу. Так, аналіз етнодемографічної структури населення та міграційних процесів у Німеччині був би неможливий без залучення даних і методів етнодемографії. Історична пам'ять німців моделювалася із використанням принципів етнопсихології. Інтерпретація наслідків побудови в Німеччині мультикультурного суспільства проводилася за антропологічним методом політології.

Наукова новизна полягає в таких положеннях.

Вперше:

- введено до наукового обігу нові джерела, сформовані під час польових досліджень, проведених автором у Німеччині;

- досліджено вплив мультикультуралізму на етнонаціональну ідентичність німців як національної спільноти, що має специфічні етнічні ознаки;

- обґрунтовано гіпотезу, згідно з якою на сучасному етапі німецька етнонаціональна ідентичність перебуває на рівні інтенсивності гіпоідентичності.

Уточнено:

- зміст поняття «етнонаціональна ідентичність»;

- вплив конкретних історичних обставин на розвиток етнонаціональної ідентичності німців протягом другої половини ХХ ст.;

- взаємозв'язок частини демографічних проблем Німеччини і політики мультикультуралізму;

- особливості самоідентифікації німців;

- розуміння наслідків міграційної кризи для німців;

- причини радикалізації частини населення Німеччини.

Набули подальшого розвитку:

- уявлення про вплив історичної пам'яті на етнонаціональну ідентичність німців;

- розуміння недоліків реалізованої в Німеччині політики мультикультуралізму;

- трактування проблеми існування в Німеччині різноманітних етнічно закритих груп мігрантів, що відмовляються інтегруватися в німецьке суспільство, переймати європейський спосіб життя і цінності.

Практичне значення роботи. Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані в подальшому вивченні сучасної історії та етнодемографічного становища Німеччини; при розробці нормативних та спеціальних навчальних курсів з історії країн Європи, націології, етнополітології; під час складання планів врегулювання міжетнічної взаємодії в поліетнічному суспільстві; для написання підручників, монографій, статей.

Апробація результатів дослідження здійснена під час виступів на міжнародних наукових конференціях: «Шевченківська весна – 2014: історія» (Київ, 2014), «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку» (Одеса, 2015), «Шевченківська весна – 2015: історія» (Київ, 2015), «Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур» (Острог, 2015), «Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології» (Херсон, 2015), «Суспільні науки: проблеми та досягнення сучасних наукових досліджень» (Одеса, 2015), «Розвиток суспільних наук: європейські практики та національні перспективи» (Львів, 2015), «Дні науки історичного факультету» (Київ, 2016), «Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур» (Острог, 2016).

Публікації. Основний зміст і результати дослідження відображені у 15 публікаціях, з них: 7 наукових статей (6 у періодичних фахових виданнях України та 1 в зарубіжному фаховому виданні), та 8 публікацій апробаційного характеру (матеріали і тези виступів на конференціях).

Структура дисертації обумовлена об'єктом, предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури із 528 позицій й додатків. Повний обсяг дисертації складає 228 сторінок, з яких основна частина – 171 сторінка, список використаних джерел та літератури – 50 сторінок, додатки на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічні засади, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, встановлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, наведено дані щодо апробації і публікації результатів проведеного дослідження.

У першому розділі «**Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження**» характеризуються джерела і стан наукової розробки теми. Розділ складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «*Історіографія проблеми*» подається огляд основних праць, використаних при проведенні дисертаційного дослідження. Їх можна умовно поділити на три групи: література, що розкриває історію Німеччини другої половини ХХ – початку ХХІ століть; дослідження, в яких піднімаються теоретичні

питання, пов'язані із поняттями «етнос», «нація», «етнічна ідентичність» та «національна ідентичність»; комплекс праць, в яких розглядається мультикультуралізм, як вид етнічної політики, а також його німецький варіант.

Серед досліджень, присвячених історії Німеччини повоєнного періоду, її примусовому розколу на дві держави та їх об'єднанню було використано твори Х. Шульце, М. Гьортемакера, Г. Гофманна, А. фон Плато, А. Цибулько. Для кращого розуміння ціни об'єднання німецьких держав як фінансово так і ментально було розглянуто праці К. Шроедера, Х.Г. Велінга, А. Рьоддера та збірку полемічних статей під редакцією Х.А. Вінклера. Ґрунтовне висвітлення історії Німеччини та тематики дослідження також було неможливим без звертання до праць, присвячених демографії Німеччини, проблемні питання якої досліджували Ш. Гьон, Д. Бааде та Ф. Шіррмахер.

З теоретичних праць було використано твори Б. Андерсона, М. Гібернау та Е. Сміта. На особливу увагу в контексті дослідження заслуговує праця німецької дослідниці І. Гьотц. Серед українських вчених, котрі приділили свою увагу проблемам теорії нації та етносу, а також теоретичним питанням етнічної та національної ідентичностей, неможливо обійтися без праць В. Євтуха, І. Іванова, О. Картунова, Г.В. Касьянова, О. Кухарук, Л. Ляпіної, О. Майбороди, Л. Нагорної, М. Обушного, М. Степико та Н. Шульги. При дослідженні було використано і значну кількість публікацій на цю тему, що були видані в «Наукових записках» Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України. Першочергово, це статті О. Зорич, Л. Кочубей, Н. Макаренко, Ю. Поліщука.

Праці, віднесені до третьої групи, стосуються теоретичних проблем мультикультуралізму. Серед них варто виділити публікації Ф.В. Гордієнка, О.Я. Калакури, О.І. Куропятніка, Т.Н. Суконкіної та Г. Терборна. Наслідкам практичного впровадження ідей мультикультуралізму в Німеччині присвячено роботи Х. Бушковскі, С.В. Погорельської, Т. Сарацина, В. Тимченка та О.І. Трегуб.

У підрозділі 1.2. «Джерельна база дослідження» подається огляд джерел, що стали основою дисертаційної роботи. Головним джерелом, яке широко цитується в дисертації, є результати власного опитування, проведеного автором у Німеччині. Опитування проводилося у два етапи. У першому етапі опитування (2012 рік) взяли участь 100 респондентів. У другому етапі опитування (2013 рік) взяли участь 50 респондентів.

Також були використані результати соціологічних опитувань наукових установ Німеччини та досліджень, проведених німецькою громадською організацією Фонд ідентичності (Identity Foundation). Варто зауважити, що вони частково збігаються із результатами, отриманими під час польових досліджень автора. При написанні дисертації також залучалися дані досліджень німецьких статистичних порталів та матеріали, опубліковані на сайтах федеральних відомств Німеччини. Окрім цього, значним пластом джерельної бази є критично оцінені дані та матеріали, котрі надає сучасна німецька преса в онлайн-режимі (Spiegel, Focus, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Berliner Zeitung, Die Zeit, Süddeutsche Zeitung і т. д.).

У підрозділі 1.3. «*Поняття «етнонаціональна ідентичність» та його складові»* розкривається значення таких понять, як «етнос», «нація», «ідентичність», «національна ідентичність», «етнічна ідентичність». Визначення поняття «етнонаціональна ідентичність» свого часу дав український дослідник М.І. Обушний. Він трактував його як «сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених етнічних та національних ідентифікаційних чинників які, з одного боку, є підставою для віднесення окремої особи чи групи людей до певної етнонаціональності, а з іншого, їх відокремлення від іноетнічних або ж інонаціональних спільностей». Оперуючи у своїй роботі терміном «етнонаціональна ідентичність» як таким, що поєднує в собі етнічні й політичні (національні) ціннісні характеристики, необхідно зауважити, що це поняття потребує деякого уточнення. На нашу думку, етнонаціональна ідентичність – це спосіб самоідентифікації національної спільноти, що є носієм державності, за якого головними критеріями ідентифікації виступають такі етнічні ознаки, як спільність походження, спільність історії та території, спільна історична пам'ять та мова.

У другому розділі дисертації «**Історичний контекст формування етнонаціональної ідентичності німців**» охарактеризовано розвиток німецького етносу від часу завершення Другої світової війни до сьогодення і розкрито етнодемографічну структуру сучасного німецького суспільства. Розділ складається із двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «*Особливості розвитку німецької етнонаціональної спільноти у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття»* розкриваються і аналізуються фактори, під впливом яких німецький етнос зазнавав сутнісних змін протягом вказаного періоду. До таких факторів віднесено: повоєнний шок від усвідомлення здійснених нацистами злочинів, що стало психологічною травмою для німців; сорокарічний повоєнний розкол Німеччини на два державних утворення з діаметрально протилежним політичним та соціокультурним устроєм, що розділило німців на західних («вессі») та східних («оссі»); будівництво Берлінської стіни, що стало ще одним негативним досвідом для німців; ідеологічна обробка населення ФРН і НДР з метою денацифікації німецького народу і посилення лояльності до існуючих режимів; відкриття ФРН для трудової міграції; форсоване об'єднання двох німецьких держав, що крім позитивних аспектів принесло із собою низку труднощів; спроба побудови мультикультурного суспільства; недалекоглядність німецької міграційної політики, що призвела до міжетнічних проблем, нагальне вирішення яких вимагає болючих та непопулярних рішень, які зачеплять як етнічних німців, так і населення міграційного походження.

У підрозділі 2.2. «*Етнодемографічна структура населення та сучасні проблеми етнодемографічного розвитку Німеччини»* розглянуто етнічний склад сучасної німецької нації, звернено увагу на такі проблеми, як старіння німецької нації та загроза зникнення німецької мови в майбутньому. Сучасна Німеччина – це держава з поліетнічним складом населення. Наразі титульним етносом у ній залишаються німці, проте кількість представників інших етносів є значною і постійно зростає. Надії німецької влади на тимчасове та взаємовигідне перебування іноземців у Німеччині не виправдали себе. Частина з них добре інтегрується в

німецьке суспільство, стаючи його повноправними членами, але значна кількість мігрантів та їхніх нащадків, бажаючи і надалі проживати в Німеччині, схильна відхиляти культуру і традиції німців на користь власних. Разом з тим, тенденція до старіння німецької нації, характерна ще з 70-х років ХХ століття, та нестача працездатного населення змушує Німеччину й надалі заохочувати міграцію. Приймавши ідеї мультикультуралізму, значна кількість німців змирилася з поступовим розчиненням німецького етносу, обравши «змішування» стратегією майбутнього. При цьому німці відверто ігнорують можливі наслідки такої стратегії й досить незначну кількість змішаних шлюбів. Визнаючи важливість збереження німецької мови та німецької культури, більшість опитаних не пов'язують це зі збереженням самого німецького етносу. Однак, спостереження доводять, що кількість інтегрованих і натуралізованих мігрантів, котрі послуговуються німецькою мовою як рідною, відносно невелика порівняно з масою тих переселенців, що відмовляються від її вивчення чи використання у побуті. Це змушує висловити певні застереження щодо збереження німецької мови в майбутньому.

У третьому розділі дисертації **«Рецепція історичних чинників формування ідентичності в суспільній свідомості німців»** описано сприйняття німцями тих чинників, під впливом яких німецька етнонаціональна ідентичність зазнавала найбільших змін. Розділ складається із трьох підрозділів.

Підрозділ 3.1. – *«Сучасна інтерпретація німцями наслідків розколу та об'єднання Німеччини»* – присвячений ставленню сучасних німців до об'єднання німецьких держав після 1990 р. Сорокарічний поділ Німеччини на дві держави з абсолютно різним політичним устроєм, ідеологією, способом життя та ціннісною орієнтацією розколов націю на «оссі» та «вессі». Ментально цей розкол частково зберігся у свідомості народу до сьогодні. Непорозуміння між «оссі» та «вессі» зберігаються: одні невдоволені провалом обіцянок влади швидко подолати відставання Сходу; інші ж втомилися від податку солідарності, який стягується саме для подолання розбіжностей між колишніми ФРН і НДР. Особливо невдоволеним є молоде покоління німців, котре просто не розуміє, чому має віддавати власні кошти.

Результати опитування показали, що сьогодні більшість німців позитивно ставиться до об'єднання Німеччини і вважає це важливою та справедливою подією з історичної точки зору. З-поміж 50 опитаних респондентів, про своє позитивне ставлення до об'єднання вказали 43. Про своє негативне ставлення до об'єднання вказали лише троє (один із них зазначив, що він т. зв. «оссі» – походить із Східної Німеччини); а четверо респондентів не дали однозначної відповіді на це запитання.

Разом з тим, німці доволі неоднозначно ставляться до Дня німецької єдності – вони не бачать особистої необхідності відзначати його як свято. Наше опитування показало, що переважна більшість німців не відзначає День німецької єдності (3 жовтня), котрий є вихідним днем. Про це відверто зізнався 41 із 50 опитаних нами респондентів. Досить велика кількість опитаних зауважила, що згадати минуле, подумати про ті події, подивитися передачу, присвячену цій темі чи прочитати статтю в газеті цілком достатньо. Не дивлячись на влаштовані владою офіційні святкові заходи до Дня німецької єдності, це свято відзначають лише ті, хто сам

постраждав від розколу. Молоде ж покоління, яке виросло в уже об'єднаній Німеччині, радіючи вихідному дню, часто не розуміє, навіщо їм відзначати це свято.

У підрозділі 3.2. *«Вплив міграційних процесів на суспільну свідомість німців»* досліджено те, яким чином міграційні процеси другої половини ХХ – початку ХХІ століття позначилися на етнонаціональній ідентичності німців.

Під впливом інтеграції в європейський політичний, економічний та культурний простір і послуговуючись ідеєю побудови мультикультурного суспільства, етнічний склад Німеччини сильно змінився. Одночасно кардинальних змін зазнала й німецька самосвідомість. Опитування, проведене нами у два етапи, дало цікаві результати: під час першого етапу дослідження із 100 опитаних, більшість респондентів зазначила, що відчуває себе німцями – 78 осіб; під час другого етапу – із 50 опитаних респондентів 39 зазначили, що відчувають себе німцями. Однак, не зважаючи на це, опитування також показало, що етнічні характеристики у слово «німець» вже майже ніхто не вкладає. Не лише законодавчо, а й у свідомості населення, «німець» – той, хто має німецьке громадянство.

Прийнявши ідеї мультикультуралізму та курс на побудову об'єднаної Європи, німці змирилися зі зниженням кількості представників німецького етносу на користь громадян міграційного походження, котрі стануть новою німецькою нацією. На противагу цьому, рівень інтеграції мігрантів і їхніх нащадків, їхня відкритість і бажання відмовлятися від власної ідентичності та змішуватись із представниками інших етносів дуже низькі. Бажаючи проживати у Німеччині, вони схильні дотримуватися традицій власної культури. Важливим фактом є також те, що вже зараз помітно – найбільш проблемною віковою категорією є саме те молоде покоління, що виросло у Німеччині. Покоління, котре вже не є мігрантами, а, відповідно, має зовсім інший статус.

Ситуацію ускладнює також і те, що значна кількість мігрантів та їхніх нащадків не бажають вживати чи навіть вчити німецьку мову. Обходитися у побуті без неї їм дозволяє наявність телебачення та газет рідними мовами, достатньої кількості представників власного етносу в державі або носіїв схожої, ближчої для них культури і т. п.

У підрозділі 3.3. *«Ставлення німців до теорії та практики мультикультуралізму»* досліджено ставлення німців до багаторічної урядової етнічної політики, за результатами якої в Німеччині повинно було сформуватися мультикультурне суспільство.

Згідно з результатами опитування, до мультикультуралізму як ідеї більшість німців ставиться позитивно (66 із 100) й оптимістично оцінює заходи, спрямовані на побудову мультикультурного суспільства. Переважна більшість опитаних позитивно налаштована до іноземців, особливо якщо ті прагнуть інтегруватися. Абсолютна більшість (94 із 100) зазначила, що такі іноземці мають повне право називати себе німцями. Німецька молодь в цьому відношенні займає толерантну позицію, ставлення ж представників старшого покоління – критичніше. Проте однаковість у формулюванні відповідей на запитання та відвертість відповідей окремих респондентів змушує сумніватися у щирості перших.

Лише одиниці з опитаних згадали про широко відомі численні випадки відвертої неповаги та агресії представників інших культур стосовно німців. На таких випадках у Німеччині наголошують лише натуралізовані освічені іноземці. Не дивлячись на відкрите обговорення проблемних питань інтеграції у ЗМІ, мало хто в Німеччині наважується відверто і публічно говорити чи писати всю правду про проблеми, пов'язані із мігрантами та їх нащадками, адже це неодмінно буде засуджено та призведе до цькування.

Оптимістично налаштовані німці схильні бачити майбутні покоління нащадками змішаних шлюбів. При цьому вони ігнорують той факт, що рівень народжуваності серед мігрантів невпинно зростає, а кількість змішаних шлюбів лишається невеликою. Отже, покоління майбутніх німців – це радше нащадки мігрантів, ніж діти змішаних шлюбів.

У четвертому розділі дисертації **«Етнонаціональна ідентичність німців на початку XXI століття»** аналізуються стан і проблеми сучасного розвитку етнонаціональної ідентичності німців. Розділ складається із трьох підрозділів.

Підрозділ 4.1. *«Історична пам'ять як складова німецької етнонаціональної свідомості»* присвячений впливу історичної пам'яті на етнонаціональну ідентичність сучасних німців. Визначено, що усвідомлення масштабності злочинів, скоєних нацистами під час Другої світової війни, призвівши до формування у німецького народу комплексу провини, досі впливає на самосвідомість сучасних німців. Як видно із результатів опитування, хоча більшість німців (53 із 100) і зазначає, що пишається своєю країною, досить значна кількість німецького суспільства (35 із 100) вважає, що, зважаючи на історію Німеччини, нею пишатися не може. Окрім цього, німці схильні публічно не виявляти національні почуття. Історична пам'ять змушує багатьох німців відчувати незручність та невпевненість в інтерпретації проявів національної гордості чи любові до батьківщини. Внаслідок цього молодь росте без почуття патріотизму, вважаючи його непотрібним і проявляючи його лише у рідкісних випадках.

Йдеться про те, що у сучасному німецькому суспільстві існує явище, котре в літературі назвали «святковим» чи «прецедентним» патріотизмом – під час чемпіонатів світу з футболу німці дозволяють собі виявляти свої патріотичні почуття, одягаючись у національні кольори, вивішуючи державні прапори та співаючи гімн. Проте такого ажіотажу не зустріти на святкуванні Дня німецької єдності, до якого більшість опитаних ставиться індиферентно. До сьогодні публічні прояви національних почуттів німцями засуджуються і сприймаються як ксенофобія.

У Німеччині існує концепція «конституційного патріотизму» (*Verfassungspatriotismus*), згідно з якою державна нація тримається за рахунок спільної волі, історії та поваги до законів держави, а не завдяки етнічній чи культурній спільності. Дана концепція, розроблена німецьким політологом та журналістом Д. Штернбергером (1907-1989 рр.) та почесним професором, філософом та соціологом Ю. Габермасом, мала стати тимчасовим заміником національного патріотизму.

У підрозділі 4.2. «Міграційна проблема та ставлення до неї німецького суспільства» описані наслідки міграційної кризи 2015 року для населення Німеччини і його ставлення до мігрантів та біженців.

Внаслідок війн та гуманітарних катастроф у деяких країнах Близького Сходу та Північної Африки, потік біженців звідти спрямувався до Західної Європи, а передусім – до Німеччини. Цьому сприяли німецька економічна стабільність, високий рівень соціального захисту, м'яке законодавство і традиційне позитивне ставлення німецької влади до мігрантів та біженців.

З появою такої значної кількості біженців, життя пересічного німецького громадянина помітно змінилося. Благодійні організації та державні притулки не можуть впоратися із величезним потоком біженців, відтак не всі німецькі міста можуть їх розмістити. Частина переселенців вимушена спати на вокзалах та в аеропортах, що створює великі незручності для обох сторін. З приходом іноземців у країні відбувся значний сплеск злочинності.

Як наслідок, Німеччина та її громадяни опинилися у надскладній ситуації. Через зростання рівня кримінальної злочинності і навантаження на систему соціальної допомоги думка населення розділилась на прихильників міграції та прибічників її нагального припинення. Німецька влада та значна частина громадян держави переконані, що біженці мають право на краще життя, тому міграційні потоки не варто перекивати. Проте, інша частина німецького суспільства, усвідомивши наслідки міжкультурної взаємодії на практиці, схильна відмовитися від ідей мультикультуралізму заради збереження власної культури, частково навіть переходячи при цьому рамки дозволеного у запобіганні можливих терористичних актів.

Міграційна криза та принесені нею зміни в житті пересічного німця виявили те, що, незважаючи на офіційну ідеологію, німецьке суспільство не позбавлене правих та навіть праворадикальних настроїв. Наразі важко говорити про невідворотні наслідки міграційної кризи як для етнонаціональної ідентичності сучасних німців, так і для Німеччини загалом. Стосовно етнонаціональної ідентичності німців можна констатувати, що посилення самосвідомості значної частини етнічних німців є позитивним явищем. Посилення прояву лояльності європейським цінностям серед населення міграційного походження є також позитивним для німецької держави. Однак, досить значними та небезпечними є негативні наслідки міграційної кризи. Першочергово йдеться про небезпеку подальшого загострення ситуації та ще більшої радикалізації окремої частини населення Німеччини.

Однак, окрім етнокультурних конфліктів між корінними німцями, німцями іноземного походження та біженцями, міграційна криза виявила й інші приховані проблеми німецького мультикультурного суспільства. В державі поступово назріває конфлікт між інтегрованими та не інтегрованими мусульманами, у який інші німецькі громадяни схильні не втручатися. В той самий час, конфлікт між ними є ще однією складною суспільною проблемою, до якої призвели прорахунки міграційної політики німецької влади.

У підрозділі 4.3. «Сучасні проблеми етнонаціональної ідентичності німців» підсумовується аналіз етнонаціональної ідентичності німців і її складових та

обґрунтовується необхідність коригування німецької етнічної політики з метою збереження складових самобутності німецького етносу.

Етнічна складова етнонаціональної ідентичності сучасних німців є ослабленою. За класифікацією, котру наводить Ю. Мухлинкіна, вона знаходиться на рівні гіпоідентичності, тобто є зниженою. Причинами такої ситуації є: відбиток психологічної травми німецького народу в результаті усвідомлення масштабності злочинів, вчинених нацистами у Другій світовій війні; нав'язаний страх перед всім етнічним, національним та патріотичним внаслідок необізнаності та викривленого розумінням політкоректності; прагнення відмовитись від етнічної ідентичності на користь ідентичності європейської. Окрім цього, етнонаціональну ідентичність німців ослаблює досі неподолана прірва у відносинах між колишніми «оссі» та «вессі».

Для пересічного німця «німецька ідентичність», а особливо «німецька національна ідентичність» – терміни підозрілі та застарілі, їх краще уникати. Скептично німці ставляться і до таких термінів, як «нація», «німець», а особливо – «етнічний німець». Національне має для них расистський відтінок, тому, з огляду на історичне минуле та сучасну політику, німці схильні уникати таких розмов, особливо під час запису на диктофон. Про ідентичність респонденти говорять обережно, із острахом, часто навіть з іронією. Близько 20% німецького суспільства схильні замінити застарілу етнонаціональну німецьку ідентичність європейською.

Ослаблює німецьку ідентичність й те, що в Німеччині виросло кілька поколінь, котрим було нав'язано, що такі, колись основні національні німецькі риси, як замкнутість, ошадливість, педантичність, пунктуальність, працьовитість, жорстке дотримання законів, любов до дотримання порядку – є поганими. У суспільній думці їх пов'язали із націонал-соціалізмом. На заміну цьому німцям пропонуються і всіляко пропагуються відкритість, спокійне, розважене, розслаблене ставлення до життя, законів та обов'язків.

Необхідно вказати, що етнонаціональна ідентичність не є статичним явищем, а періодично зазнає змін, особливо в результаті таких потрясінь, як війни та кризи. Проблеми, принесені сучасною міграційною кризою з одного боку позитивно вплинули на етнонаціональну ідентичність німців, проте, під впливом ідей побудови мультикультурного суспільства та гуманності, й надалі існує висока вірогідність того, що німці змиряться із новим напливом іноземців, чим пришвидшать розмивання німецького етносу на етнічній мапі Європи.

ВИСНОВКИ

У **висновках** підсумовано результати дослідження, узагальнено обґрунтовані в дисертації основні положення, що виносяться на захист:

– У результаті проведеного аналізу встановлено, що історіографічної та джерельної бази достатньо для історико-етнологічного дослідження. Перша включає в себе кілька великих груп праць, зокрема – праці про історію Німеччини другої половини ХХ – початку ХХІ століть; праці з етнології та етнополітології, автори яких розробляли теорії нації, етносу, національної та етнічної ідентичностей та ін.;

праці, присвячені мультикультуралізму як етнічній політиці загалом, так і його німецькій реалізації зокрема. Джерельна база дослідження є цілком репрезентативною і складається головним чином з матеріалів власних опитувань, що зберігаються в фондах Архіву кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також результатів соціологічних та статистичних досліджень державних і наукових установ Німеччини.

– Уточнено зміст поняття «етнонаціональна ідентичність». Цей термін поєднує в собі як етнічні, так і політичні (національні) ціннісні характеристики. Це дозволяє у повній мірі виконати завдання нашого дослідження, оскільки сучасні етнополітичні процеси, що відбуваються в Німеччині, стосуються не лише німців як етносу, а й німців як громадянської спільноти.

Враховавши трактування, зроблені іншими дослідниками, поняття «етнонаціональна ідентичність» розглядається в роботі як спосіб самоідентифікації національної спільноти, що є носієм державності, за якого головними критеріями ідентифікації виступають такі етнічні ознаки, як спільність походження, спільність історії та території, спільна історична пам'ять, мова.

– Встановлено, що у другій половині ХХ століття німецька нація зазнала значних випробувань: поразка у війні нацистського райху, денацифікація, відбудова зруйнованої країни, примусовий розкол Німеччини на дві держави із конкуруючими ідеологіями, будівництво Берлінської стіни, ідеологічна обробка населення обох держав та вимушене перетворення ФРН на країну мігрантів. Все це здійснило кардинальний вплив на етнонаціональну ідентичність населення і збереглося в історичній пам'яті етносу. В результаті – до сьогодні німецьке суспільство страждає від наслідків пережитих зламів ідентичності. Хибність та недалекоглядність німецької міграційної політики у поєднанні із страхом перед проявом національних почуттів, призвели до нових проблем у німецькому мультикультурному суспільстві.

– Проаналізовано етнодемографічну структуру населення Німеччини. Виявлено, що сучасна Німеччина – це держава з поліетнічним складом населення, в котрій, за офіційними даними, проживає від 7,2 до 8,2 млн іноземців, кількість яких невпинно зростає. Відповідно до німецького законодавства (статті 116 Основного закону ФРН), ці цифри стосуються лише тої частини населення Німеччини, котре не має німецького громадянства. В уявленні населення поняття «німець» трансформувалося і вже майже не несе в собі етнічних ознак. Ця думка підтвердилась і в ході дослідження, адже більшість опитаних бачать майбутнє німецького етносу та держави саме у змішуванні. Ще з 70-х років ХХ століття Німеччина страждає від демографічного старіння населення, що призводить до нестачі робітників. За розрахунками німецької влади міграційні потоки мали б нівелювати цю проблему. Спілкуючись із респондентами автор помітила, що такої ж думки притримувалось і населення. Однак, як показало дослідження, мігранти лише частково допомогли вирішенню цих проблем, а в результаті – ускладнили існуючі та створили низку нових труднощів.

– З'ясовано, що примусове роз'єднання Німеччини призвело до розмежування німців на «оссі» та «вессі», яке досі не повністю подолане. Дослідження показало:

кілька десятиліть конфронтації двох німецьких держав та їхніх ідеологій настільки ускладнили стосунки між обома частинами німецького етносу, що населення досі відчуває відмінність у своїх менталітетах, і це стає на заваді завершенню возз'єднання німецького етносу. Ситуація ускладнюється також і тим, що податок солідарності, покликаний нівелювати відставання економічного розвитку нових земель, не дав обіцяних владою результатів. Це, в свою чергу, обурює як західних, так і східних німців, котрі, як зазначали опитані, вже втомилися від нього. Особливо невдоволеним є молоде покоління німців, котре просто не розуміє, чому має віддавати власні кошти.

– Виявлено, що міграційні процеси здійснюють значний вплив на суспільну свідомість німців. Це обумовлено тим, що Німеччина фактично перетворилася на країну мігрантів. Так, починаючи з 50-х років ХХ століття, у період так званого «економічного дива», через нестачу робочих рук на виробництві економічно процвітаючої країни, Німеччина стала запрошувати до себе значну кількість іноземців. Як наслідок, німецьке суспільство зіткнулося зі значною проблемою – співжиттям на побутовому рівні та інтеграцією великої кількості іноземців із кардинально іншими ціннісними орієнтаціями, нормами поведінки та культурами у європейський, німецький спосіб життя. Сподіваючись на мирне та взаємовигідне співіснування, примирившись із поступовим розмиванням німецького етносу на етнічній мапі Європи, німці розраховували на змішування культур. Однак, мігранти мультикультуралізму не прийняли.

– Встановлено, що політика мультикультуралізму представляє собою ідеологію, покликану забезпечити мирне та взаємовигідне співжиття представників різних етносів в одній державі та запобігти зіткненню цивілізацій на лініях їх зламів. Як державна політика, мультикультуралізм спрямований на збереження культурних відмінностей кожного етносу в полікультурній державі. Окрім того, це є політична вимога та соціальний намір знайти шляхи побудови толерантного суспільства заради забезпечення корисного співіснування. Наслідком спроби побудови мультикультурного суспільства для етнонаціональної ідентичності німців стала схильність значної частини німців відмовлятися від власної ідентичності заради полегшення співіснування з мігрантами.

– Виявлено, що історична пам'ять німців стає на заваді вирішення етнічних проблем у Німеччині на сучасному етапі. Негативним наслідком для етнонаціональної ідентичності німців є свідомий, а інколи – й підсвідомий страх виявляти національні почуття, що притаманне навіть молодому поколінню. Незважаючи на те, що ця проблема більш притаманна для старшого покоління німців, батьки яких пережили часи націонал-соціалізму чи відбудови, молоді німці переважно виховані без почуття патріотизму. Значно ослаблює етнонаціональну ідентичність і той факт, що в суспільній свідомості німців закарбована впевненість у тому, що вияви національних почуттів пов'язані не з чим іншим, як із расизмом.

– Встановлено, що міграційна криза принесла Німеччині додаткові труднощі та винесла на поверхню ігноровані німцями проблеми мультикультурного суспільства. Зараз у країні склалася дуже складна ситуація: різко зросла неповага та злочини частини німецького населення проти біженців та мігрантів; різко зросла недовіра та антипатія до населення міграційного походження, яке тепер

ототожнюють із новоприбулими; виник конфлікт між інтегрованими та не інтегрованими мусульманами. Міграційна криза та спровоковані нею труднощі привели до нової трансформації етнонаціональної ідентичності німців: певна частина громадян, стаючи на захист своїх національних інтересів, віднаходить свою етнонаціональну ідентичність. Інша ж частина населення, спостерігаючи радикалізацію (озлобленість, підпали та інші злочини проти мігрантів) та ігноруючи негативні наслідки політики мультикультуралізму, знаходить для себе лише ще одне підтвердження правильності відходу від власної етнонаціональної ідентичності на користь мирного співіснування. Окреслений комплекс проблем дозволяє припустити, що німецьке керівництво, після кількох десятиліть впровадження політики мультикультуралізму, найближчим часом буде вимушене розробити нову етнонаціональну парадигму в інтересах національної більшості. Очевидно, це супроводжуватиметься прийняттям низки непопулярних законів, які критикуватимуться частиною етнічних німців та громадянами міграційного походження, що й надалі підтримують німецький мультикультуралізм.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що відображають основні результати дисертації:

1. Трохименко О.О. Історична пам'ять як складова німецької етнонаціональної свідомості. / Олександра Трохименко // Етнічна історія народів Європи. – 2014. – Вип. 42. – С. 162-168.
2. Трохименко О.О. Політика мультикультуралізму в громадській думці сучасної Німеччини / О.О. Трохименко // Етнічна історія народів Європи. – 2014. – Вип. 43. – С. 122-129.
3. Трохименко О.О. Наслідки впливу міграційних та інтеграційних процесів на етнічну самосвідомість німців / О.О. Трохименко // The Caucasus. Economical and Social Analysis Journal of Southern Caucasus. – 2015. – Vol. 07, Issue 01. – S. 34-37.
4. Трохименко О.О. «Ми могли б обійтися без німців»: досвід польового етнографічного дослідження німецької етнонаціональної ідентичності / Олександра Трохименко // Етнічна історія народів Європи. – 2015. – Вип. 47. – С. 97-101.
5. Трохименко О.О. Проблеми етнодемографічного розвитку сучасної Німеччини / О.О. Трохименко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2015. – Вип. 1(124). – С. 45-49.
6. Трохименко О.О. Вплив розколу та об'єднання Німеччини на етнонаціональну ідентичність німців / О.О. Трохименко // Гілея: науковий вісник. – 2015. – Вип. 97 (№ 6). – С. 133-138.
7. Трохименко О.О. Міграційна криза та проблема поширення правих настроїв у сучасному німецькому суспільстві / О.О. Трохименко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія». Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур. – 2016. – Вип. 17. – С. 72-83.

Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертації:

8. Трохименко О.О. Перспективи розвитку німецької етнопонаціональної ідентичності (за матеріалами опитування громадян Німеччини) / О.О. Трохименко // Шевченківська весна – 2014: історія: матеріали XII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – Київ: Логос, 2014. – С. 474-476.
9. Трохименко О.О. Вплив міграційних процесів на етнопонаціональну ідентичність німців / О.О. Трохименко // Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23-24 січня 2015 року). – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2015. – С. 62-64.
10. Трохименко О.О. Трактатування поняття «батьківщина» сучасними німцями (за матеріалами опитування громадян Німеччини) / О.О. Трохименко // Шевченківська весна – 2015: історія: матеріали XIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. – Київ: Логос, 2015. – С. 110-112.
11. Трохименко О.О. Проблема поширення правих настроїв у сучасному німецькому суспільстві / О.О. Трохименко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія». Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур: матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції. (м. Острог, 24-25 квітня 2015 року). – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 16. – С. 357-360.
12. Трохименко О.О. Розкол та об'єднання Німеччини як фактори впливу на етнопонаціональну ідентичність сучасних німців / О.О. Трохименко // «Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Херсон, 20-21 листопада 2015). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 82-85.
13. Трохименко О.О. До питання про збереження німецької мови у німецькому мультикультурному суспільстві / О.О. Трохименко // Суспільні науки: проблеми та досягнення сучасних наукових досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 4-5 грудня 2015 року). – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2015. – С. 41-43.
14. Трохименко О.О. Труднощі етнологіа: як опитати німців на етнопонаціональну тематику / О.О. Трохименко // «Розвиток суспільних наук: європейські практики та національні перспективи»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 25-26 грудня 2015 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2015. – С. 109-111.
15. Трохименко О.О. Міграційна криза в Німеччині і загострення суспільного невдоволення / О.О. Трохименко // Дні науки історичного факультету (до 50-ти річчя з дня народження М.С. Грушевського): матеріали IX Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 21 квітня 2016 року). – Київ, 2016. – С. 419-423.

АНОТАЦІЯ

Трохименко О.О. Етнонаціональна ідентичність німців в контексті міграційних процесів другої половини ХХ – початку ХХІ століття. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.05 – етнологія. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2017.

У дисертації на основі матеріалів власних польових досліджень автора, вивчення широкого кола джерел та літератури, розглядається етнонаціональна ідентичність німців у контексті міграційних процесів другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Особлива увага приділена проблемним аспектам сучасного стану етнонаціональної ідентичності німців. Проаналізовано вплив спроби побудови мультикультурного суспільства в Німеччині на етнонаціональну ідентичність представників німецького етносу. У ході дослідження запропоновано гіпотезу, що етнічна складова етнонаціональної ідентичності німців є ослабленою.

Визначено, що реалізація етнонаціональної політики в повоєнній Німеччині призвела до нівеляції серед німців цінності етнічних ознак. Разом з демографічними проблемами і збільшенням частки мігрантів, що відмовляються інтегруватися у німецьке суспільство та культуру, це може призвести до згасання німецької мови та розчинення німців як етносу. Обґрунтовується необхідність зміни основ німецької державної етнічної політики.

Ключові слова: етнонаціональна ідентичність, німці, Німеччина, мультикультуралізм, мультикультурне суспільство, іммігранти в Німеччині, національна свідомість, міграційна криза.

АННОТАЦИЯ

Трофименко А.А. Этнонациональная идентичность немцев в контексте миграционных процессов второй половины ХХ – начала ХХІ века. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.05 – этнология. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2017.

В диссертации на основании материалов собственных полевых исследований автора, изучения широкого круга источников и литературы рассматривается этнонациональная идентичность немцев в контексте миграционных процессов второй половины ХХ – начала ХХІ века. Главное внимание уделено проблемным аспектам современного состояния этнонациональной идентичности немцев. Проанализировано влияние попытки внедрения мультикультурализма в общество Германии на этнонациональную идентичность представителей немецкого этноса. В ходе исследования предложена гипотеза, согласно которой этническая составляющая этнонациональной идентичности немцев ослабленная.

Определено, что реализация этнической политики в Германии привела к нивелированию среди немцев ценности этнических признаков. В совокупности с демографическими проблемами и увеличением количества мигрантов, отказывающихся интегрироваться в немецкое общество и культуру, это может привести к исчезновению немецкого языка и растворению немцев как этноса. Обосновывается необходимость изменения основ немецкой государственной этнической политики.

Ключевые слова: этнонациональная идентичность, немцы, Германия, мильтикультурализм, мультикультурное общество, иммигранты в Германии, национальное сознание, миграционный кризис.

SUMMARY

Trokhymenko O.O. Ethnic and National Identity of the Germans in the Context of the Migration Processes in the Second Half of the 20th – early 21st centuries. – Manuscript copyright.

Dissertation for acquiring of scientific degree of candidate of historical sciences of specialty 07.00.05 – Ethnology. – Taras Shevchenko National University of Kyiv Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to the ethnic and national identity of the Germans in context of the migration processes during the second half of the 20th century and the early 21st century. It is based on the results of the author's own ethnographic survey as well as the vast complex of sources and research literature. Main attention is paid to the issues of the modern ethnic and national identity of Germans. The impact of the attempt to establish the multicultural society for Germans' identity is analyzed. As a result, it is suggested that the ethnic aspect of Germans' ethnic and national identity is weakened. The causes for such circumstance are: Germans' guilt for Nazis crimes during the Second World War; the preapprehension to such terms as 'ethnic' and 'national'; the denial of the German identity in favor of the European or other one; the remaining of the division of the society into 'Ossi' and 'Wessi' after the re-unification. As a result, the modern Germans abandoned their ethnic and national self-identification. Only rare cases of the outpouring of the festive nationalism are being observed.

It is pointed out, that the Germans supported the multiculturalism ideology. In their opinion, the term 'German' doesn't have to be connected with any ethnic characteristics. Such condition is a result of the focused propaganda, which purpose is to shape the public opinion in support of the multicultural society. It was necessary during the last decades of the 20th century, when arose the question of the integration of the immigrants that had provided the growth of the Germany's economy – 'Wirtschaftswunder'. Meanwhile, new immigrants and their descendants tend to preserve their own identity and cultural traditions. They wish to stay in Germany, however they often refuse to integrate into the German multicultural society.

Demographic issues like country's population ageing and low fertility rate among the Germans along with the high birthrate among migrants and the rising number of immigrants, refugees and asylum seekers lead to the conclusion that the Germans as an

ethnic group could disappear from the ethnic map of Europe. The unwillingness of the German citizens with immigrant background to learn German language or to use it in their everyday life also could lead to the language extinction in the long term outlook.

The refugee crisis caused a new transformation of the Germans' ethnic and national identity. Many Germans now are trying to revive and protect their national identity. From the other side, some Germans have just assured in the propriety of the multiculturalism, especially after a few notorious crimes against migrants and refugees, which had been made by the radicals. These Germans believe that only multiculturalism and the refusal of the national identity are able to guarantee a peaceful coexistence of the representatives of the different cultures in one country.

Keywords: ethno-national identity, Germans, Germany, multiculturalism, multicultural society, immigrants in Germany, national conscience, refugee crisis.